Ψυχαγωγία κοσμική και χριστιανική (π. Θεόδωρος Ζήσης)

Categories : ΘΕΟΛΟΓΙΑ

Date : 10 Φεβρουαρίου, 2014

Η ΑΛΛΗ
ΟΨΙΣ: «Με αφορμή τις ψυχαγωγικές εκδηλώσεις που τελούνται κατά κανόνα με την αρχή του Τριωδίου και όπου μεγάλο μέρος της κοινωνίας αποδέχεται ως κάτι ακίνδυνο και ψυχωφελές, προτείνουμε σήμερα την ανάγνωση της εργασίας του π. Θεοδώρου Ζήση με τίτλο «ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΚΟΣΜΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ» όπου ο αναγνώστης θα
παρατηρήσει με μεγάλη ευκολία τις ομοιότητες των διασκεδάσεων στην εποχή του Ιερού Χρυσοστόμου με την σημερινή και ως εκ τούτου την επικαιρότητα της καταδίκης των».

ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ ΚΟΣΜΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ

Κριτική είναι η στάσις του
Χρυσοστόμου έναντι των διαφόρων ψυχαγωγικών εκδηλώσεων, διά των οποίων επιδιώκεται η ικανοποίησις της ανάγκης φυγής από την μονοτονίαν της καθημερινής ζωής με την αναζήτησιν του ποικίλου, του μη συνήθους, και η ανταπόκρισις εις έμφυτον ισχυράν παρόρμησιν προς χαράν, γέλωτα, ευφροσύνην. Εις την κατά των εν λόγω εκδηλώσεων πολεμικήν του ουδεμίαν παραλείπει, αλλά κρίνει ταύτας λεπτομερώς από του θεάτρου μέχρι και της δι’ αστεϊσμών συνομιλίας.

Γίνεται δεκτόν υπό των
ερευνητών ότι εξ όλων των Πατέρων της Εκκλησίας ο Χρυσόστομος είναι **ο αυστηρότερος κριτής του τρόπου ψυχαγωγίας**
των ανθρώπων της εποχής του - κυρίως δε **κατά του θεάτρου** απήγγειλε φιλιππικούς όντως λόγους. Ωρισμένοι
μάλιστα αποδίδουν την αντιθεατρικήν αυτήν σταυροφορίαν του πατρός εις υπερβολικόν
ασκητικόν φανατισμόν.

Εις την παρούσαν μελέτην, εις μεν το πρώτον μέρος
περιγράφομεν, επί τη βάσει του Χρυσοστόμου, τους κυρίους τρόπους

ψυχαγωγίας των
συγχρόνων του και εκθέτομεν τους εξ επόψεως χριστιανικής ηθικής λόγους επί των οποίων
στηρίζει την καταδίκην αυτών, εις το δεύτερον δε μέρος αναφερόμεθα εις τον
τρόπον του χριστιανικώς ψυχαγωγείσθαι, ως κατανοεί αυτόν ο Χρυσόστομος.

1. Η κοσμική Ψυχαγωγία

α. Περιγραφή

Η εποχή του Χρυσοστόμου αποτελεί
περίοδον έσχατης καταπτώσεως του θεάτρου και των μετ' αυτού συνδεόμενων καλών τεχνών, ως του χορού, και του άσματος. Και θιασώται του Εθνισμού ακόμη ως ο αυτοκράτωρ
Ιουλιανός, ο Δίων Χρυσόστομος και ο Αίλιος Αριστείδης τάσσονται εναντίον του.

Αι παρεχόμεναι **υπό του Χρυσοστόμου σχετικαί πληροφορίαι**
είναι λίαν ενδιαφέρουσαι ακόμη και διά την ιστορίαν του θεάτρου. Οι ηθοποιοί, ανδρες και γυναίκες, ήσαν πρόσωπα της χειρίστης ηθικής υποστάθμης, θηλυπρεπείς οι πρώτοι, πόρναι αι δεύτεραι, και ως εκ τούτου ανάλογον ήτο και το προσφερόμενον υπ' αυτών ψυχαγωγικόν υλικόν. Η αντιμετώπισις των ηθοποιών ήτο ασυνεπής κατά τον
Χρυσόστομον. Νομικώς εθεωρούντο «άτιμοι», πρόσωπα «*εν οίς το όνομα της αισχύνης επίκειται*». Εστρατολογούντο εκ της
τάξεως των δούλων κυρίως· η είσοδος των ελευθέρων πολιτών εις την τάξιν των ηθοποιών
απηγορεύετο διά νόμου. Παρά ταύτα η υπό των άτιμων προσφερομένη ψυχαγωγία εγίνετο
δεκτή μετά προθυμίας και περισσού ζήλου· οι ηθοποιοί εθαυμάζοντο και ετιμώντο ως πρεσβευταί και στρατηγοί, επευφημούντο ζωηρώς υπό των θεατών, και ούτω κατηργείτο
εν τη πράξει η «ατιμία». Οι πάντες εγκατέλειπον τας εργασίας και έσπευδον να παρακολουθήσουν τας θεατρικάς παραστάσεις, αι οποίαι ελάμβανον χώραν καθημερινώς, παρηκολούθουν δε ταύτας οι θεαταί μετά τόσης προθυμίας και εγκαρτερήσεως,
ώστε «*εκ μέσης ημέρας ερχόμενοι, υπό*

λαμπάσι και λύχνοις αναχωρούσι».

Την εν τη σκηνή **συμπεριφοράν των ηθοποιών και το περιεχόμενον των παρουσιαζομένων θεατρικών έργων** περιγράφει λεπτομερώς ο Χρυσόστομος προς
γελοιοποίησιν αυτών και δημιουργίαν αισθήματος ηθικής αποστροφής. Νεαροί ηθοποιοί,
με μακράν όπισθεν κόμην, προσεπάθουν διά του βλέμματος, των κινήσεων, της ενδυμασίας
και δι' όλης γενικώς της εμφανίσεως «*εις εικόνα κόρης απαλής εκβήναι*». Αδιάντροποι επίσης γέροντες, με εμφάνισιν απάδουσαν
εις την ηλικίαν των, έλεγον και έπραττον το παν. Προκλητικωτέρα ήτο η όλη εμφάνισις
των γυναικών. Πλήρεις αναισχυντίας παρουσιάζοντο με ακάλυπτον κεφαλήν ενώπιον των
θεατών, ενδεδυμέναι δε κατά εξεζητημένον και προκλητικόν τρόπον εβάδιζον κινούσαι
τα μέλη αυτών. Το πρόσωπόν των ήτο περιποιημένον δι' υπογραμμίσεως των οφθαλμών
και επιθέσεως επί των παρειών καλλωπιστικών επιτριμμάτων. Με φωνήν ευέλικτον και
ηδονικήν απέδιδον πορνικά άσματα. Εις ειδικά δε εντός των θεάτρων κολυμβητήρια
εκολύμβων εντελώς γυμναί, υπό τα ηδονοθηρούντα βλέμματα των θεατών. Τα θέματα των
παραστάσεων περιεστρέφοντο κυρίως εις την διαπόμπευσιν του σεμνού μυστηρίου του
γάμου. Επί κλινών τοποθετημένων εν τη σκηνή ελάμβανον χώραν ρεαλιστικώταται
παραστάσεις πορνειών και μοιχειών. Τα πάντα, και τα θεάματα και τα άσματα, ανεφέροντο
εις παρανόμους έρωτας και εις αυτοκτονίας από ερωτικήν απελπισίαν· «*και γαρ και μοιχείαι, και γάμων εκεί κλοπαί*
και γυναίκες εκεί πορνευόμεναι, άνδρες ηταιρηκότες, νέοι μαλακιζόμενοι, πάντα παρανομίας μεστά, πάντα τερατωδίας, πάντα αισχύνης» παρατηρεί αλλαχού.

Το αυτό περιεχόμενον είχον
και τα κατά την **τελετήν του γάμου** εθιμικώς
τελούμενα, τα οποία λεπτομερώς διέσωσεν ο Χρυσόστομος. Η νύμφη συνοδευομένη υπό
συγγενών και φίλων περιήρχετο εν πομπή την αγοράν. Η πομπή ετελείτο εν «*εσπέρα βαθεία*»· εχρησιμοποιούντο διά τούτο
λαμπάδες, διά να βλέπουν τα τελούμενα και οι εις τας οικίας ευρισκόμενοι, οίτινες,

πολλάκις κοιμώμενοι, ηγείροντο υπό των θορύβων, των κραυγών και των συριγγών. Προεπορεύοντο της πομπής μίμοι, παριστώντες αισχράς κωμωδίας με περιεχόμενον σχετικόν προς τον γάμον. Απαντες οι μετέχοντες, εν πολλή μέθη και ευωχία έλεγον άσματα αναφερόμενα εις άτοπους έρωτας, παρανόμους μείξεις και διαζύγια. Συνηγωνίζοντο δε εις το ποιος θα εξεστόμιζε βαρυτέρας αισχρολογίας. Την νύμφην, η οποία ενίοτε εχόρευε, συνώδευον νεάνιδες, αι οποίαι εύρισκον κατάλληλον την ευκαιρίαν να αποβάλουν την αιδώ και να μετάσχουν των ασμάτων και των αισχρολογιών.

Εορταστικαί εκδηλώσεις ελάμβανον
χώραν και κατά την **επί τη ενάρξει του έτους τελουμένην εορτήν των Καλανδών**.
Αυταί απέβλεπον εις το να δημιουργήσουν ατμόσφαιραν ευφροσύνης, διότι εστηρίζοντο
εις την ασεβή αντίληψιν, καθ' ην, «*ει την*
νουμηνίαν του μηνός τούτου μεθ' ηδονής και ευφροσύνης επιτελέσαιεν, και τον άπαντα
τοιούτον έξειν ενιαυτόν». Ολονύκτιαι διασκεδάσεις, σκώμματα και λοιδορίαι
και μεγάλη κατανάλωσις οίνου απετέλουν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της
εορτής. Επί πλέον η πόλις ελάμβανε φαιδράν όψιν και πολυτελή, διότι τα εν τη αγορά
καταστήματα διεκοσμούντο περιτέχνως, και οι πωλούντες εξέθετον τα εμπορικά είδη των, «*των εν τοις εργαστηρίοις εκάστου τη*
των οικείων έργων επιδείξει τον ομότεχνον παραδραμείν φιλονεικούντος».

Ο ιππόδρομος επίσης διά των εν αυτώ τελουμένων αγώνων αμίλλης των ίππων απετέλει ισχυρότατον
πόλον έλξεως των φιλοθεαμόνων. Κατά την τέλεσιν των αγώνων, ως πληροφορεί ο ιερός πατήρ, η αγορά και αι οικίαι εκενούντο, και ολόκληρος η πόλις μετεφέρετο εις τον ιππόδρομον. Λόγω της κοσμοσυρροής ο χώρος του ιπποδρόμου δεν ήρκει συνήθως· διά τούτο κατελάμβανον οι θεαταί τας πέριξ του ιπποδρόμου οικίας, τα υπερώα και δώματα αυτών, ως και άλλους χώρους, λόφους και κρημνούς, παρέχοντας
δυνατότητα θέας. Την μανίαν δε ταύτην περί τους αγώνας ουδέν εμπόδιον ηδύνατο να
αναστείλη· ούτε η πτωχεία, ούτε η εργασία, ούτε η ασθένεια, ούτε η ηλικία.
Γέροντες, την πολιάν καταισχύνοντες, έσπευδον μετά περισσοτέρου του των νέων ζήλου.
Σφοδραί βροχοπτώσεις, διαπεραστικόν ψύχος, ισχυροί άνεμοι ή ήλιος επιρρίπτων θερμοτάτας ακτίνας επί των κεφαλών και ο εκ της κοσμοσυρροής συνωστισμός δεν επηρέαζον
την διάθεσιν των θεατών. Αντιθέτως, ως μετά ειρωνείας και χάριτος παρατηρεί, «*και*

ήλιον γυμνή δεχόμενοι τη κεφαλή, και
πατούμενοι, και ωθούμενοι, και μετά πολλής πιεζόμενοι της σφοδρότητος, και μυρία έτερα πάσχοντες δεινά, καθάπερ εν λειμώνι τρυφώντες ούτω διάκεινται».

Διεισδυτικωτάτη είναι η **παρουσίασις της συμπεριφοράς και των αντιδράσεων**
των θεατών και κατά την διάρκειαν και μετά το πέρας των αγώνων. Οι διαπληκτισμοί και η εκστόμισις ρητών και άρρητων ήσαν λίαν συνήθη. Οι αντίθετοι εις τας προτιμήσεις θεαταί περιέλουον αλλήλους διά λοιδοριών και ύβρεων, εξάπτοντες
τον θυμόν και δημιουργούντες ατμόσφαιραν μάχης. Ομιλεί περί εκβακχεύσεως των θεατών εις τοιούτον σημείον, ώστε η βοή και ο θόρυβος και αι επευφημίαι να πληρούν ολόκληρον την πόλιν· ο ίδιος ήκουε ταύτα μετά οδύνης εκ της οικίας του. Μετά το τέλος των αγώνων άλλοι εκ των θεατών, οι εις την παράταξιν των νικητών ανήκοντες,
κατήρχοντο του ιπποδρόμου φαιδροί εις την όψιν, σκιρτώντες και πηδώντες,
έτεροι δε, οι ηττημένοι, κάτω κύπτοντες είχον αποτυπωμένην εις τα πρόσωπα την οδύνην εκ της ήττης.

Πολλάκις συνέβαινεν η
ψυχαγωγία αύτη να πληρωθή με αίμα. Αναφέρει, ο Χρυσόστομος περιστατικόν, κατά το
οποίον πρόσωπον επιφορτισμένον με καθήκοντα τάξεως εις τους αγώνας, ενώ επρόκειτο
την επομένην να τελέση τους γάμους του, ευρέθη εν μέσω δύο συναγωνιζομένων ίππων,
και του απεκόπησαν η κεφαλή και τα άκρα. Οι τραυματισμοί επίσης των μετεχόντων εις τους αγώνας ήσαν σύνηθες γεγονός. Αίμα πολύ εχύνετο κατά τας τελουμένας εις τον ιππόδρομον θηριομαχίας, κατά τας οποίας ετίθεντο αντιμέτωποι είτε θηρία προς ανθρώπους είτε θηρία προς θηρία.

Εκ της γενομένης συντόμου περιγραφής του τρόπου
ψυχαγωγίας των ανθρώπων της εποχής του Χρυσοστόμου καθίσταται εμφανής η ομοιότης
προς τον τρόπον ψυχαγωγίας του συγχρόνου ανθρώπου, παρά τας επελθούσας εν τω
μεταξύ μεταβολάς, λόγω εμφανίσεως
νέων μορφών ψυχαγωγίας και υποχωρήσεως ετέρων, αλλά και λόγω της τεχνικής βελτιώσεως και εξελίξεως ωρισμένων εκ των παλαιών μορφών.

Το **θέατρον** εξελιχθέν και βελτιωθέν τεχνικώς εξακολουθεί να κατέχη
σημαίνουσαν θέσιν, παρά τον εκ του **κινηματογράφου**

ανταγωνισμόν. Η τεχνική τελειότης των μέσων του κινηματογράφου και τα δαπανώμενα τεράστια χρηματικά ποσά παρέχουν την δυνατότητα παρουσιάσεως συνθέτων και πολύπλοκων θεαμάτων, θηριομαχιών, μονομαχιών, μαχών, ασυλλήπτου δράσεως και αγριότητος αστυνομικών περιπετειών, ερωτικών δραμάτων. Πολυάριθμοι αίθουσαι εις έκαστην πόλιν και κινητά συνεργεία εις την ύπαιθρον προσφέρουν παν είδος θεάματος, όχι υπό την ευθύνην ενός επισήμου οργάνου, αλλ' υπό την άπληστον εφευρετικότητα του επιχειρηματίου. Διά της **τηλεοράσεως** δε τώρα κάθε οικογένεια αποκτά την προσωπικήν σκηνήν της, την προσωπικήν αίθουσαν, με μοναδικόν πλεονέκτημα εν προκειμένω την δυνατότητα επιλογής και αυστηροτέρου ελέγχου της ποιότητος των ταινιών υπό των αρμοδίων κρατικών ιδρυμάτων. Και αυτό όμως το πλεονέκτημα **δεν ισχύει πλέον** μετά την έγκρισιν λειτουργίας των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών, όπου **το μόνον κριτήριον είναι το κέρδος** από τας διαφημίσεις και την υψηλήν τηλεθέασιν, την οποίαν δυστυχώς επιτυγχάνουν έργα με σεξ, βίαν και ελαφρότητας.

Το εις τους αγώνας των ίππων παρατηρούμενον πάθος των φιλάθλων, ο συνωστισμός, η ποικίλη ταλαιπωρία και τα δυστυχήματα, ευρίσκουν τα αντίστοιχά των σήμερον με ηυξημένην την έντασιν εις τους αγώνας του **ποδοσφαίρου** κυρίως. Η έκβασις αυτών, διά να αναφερθώμεν εις χαρακτηριστικόν αυτών στοιχείον, δεν χαροποιεί ή θλίβει απλώς τους οπαδούς της νικώσης ή ηττωμένης ομάδος, ως συνέβαινεν επί Χρυσοστόμου, αλλ' επιφέρει τοιαύτην ψυχικήν αναστάτωσιν, ώστε να οδηγή πολλάκις εις λιποθυμίας και εις θανάτους εκ καρδιακών προσβολών.

Ανάλογον ομοιότητα παρουσιάζουν και αι επί τη ευκαιρία σημαντικών γεγονότων εορταστικαί εκδηλώσεις, ο διάκοσμος και ο καλλωπισμός των οδών και των προθηκών των καταστημάτων, ως συνέβαινε κατά την εορτήν των Καλανδών.

Γενικώς όλαι αι εν λόγω εκδηλώσεις ως προς τα στοιχεία, διά τα οποία επικρίνονται υπό του Χρυσοστόμου, εμφανίζουν όχι απλώς ομοιότητα, αλλ' επίτασιν, έξαρσιν, εις τρόπον ώστε οι εξ επόψεως χριστιανικής ηθικής λόγοι, επί των οποίων ο ιερός πατήρ στηρίζει την καταδίκην αυτών, να

ισχύουν έτι
μάλλον σήμερον.

Β. Λόγοι καταδίκης της κοσμικής ψυχαγωγίας

Β1. Η ηθική βλάβη εκ των κακών επιδράσεων

Διετυπώθη η γνώμη ότι η αρνητική
έναντι του θεάτρου στάσις της χριστιανικής αρχαιότητος ωφείλετο κυρίως εις θρησκευτικούς λόγους· η σκηνή απετέλει κατ' εξοχήν θρησκευτικόν ίδρυμα, όπου εδιδάσκοντο
αι αρχαί της ειδωλολατρικής θρησκείας, τα δόγματα, ούτως ειπείν, της εθνικής θεολογίας. Διά τούτο και οι προς την σκηνήν και τους σκηνικούς σχετιζόμενοι αρχαίοι
κανόνες έχουν καιρικήν μόνον και ιστορικήν έννοιαν, περιέπεσαν εις αχρηστίαν και επομένως αργούσι. Αντιπαρετηρήθη όμως ορθώς ότι **το υπόβαθρον των απαγορευτικών της εις τα θέατρα μεταβάσεως κανόνων**
είναι κυρίως ηθικόν, και ως εκ τούτου **οι**
κανόνες, αποτελούντες έκφρασιν της ηθικής διδασκαλίας της Εκκλησίας, ισχύουν
πάντοτε.

Την ηθικήν του ανθρώπου βλάβην εκ των διαφόρων
ψυχαγωγικών εκδηλώσεων θέτει ο Χρυσόστομος ως βασικόν λόγον της εναντίον αυτών
πολεμικής του. Βαθύς γνώστης και ανατόμος
άριστος της ανθρώπινης προσωπικότητος, προβαίνει εις παρατηρήσεις περί της **κακής επιδράσεως των διαφόρων θεαμάτων και αγώνων**,
αι οποίαι, δεδομένης της χαμηλής ηθικώς στάθμης των συγχρόνων μέσων ψυχαγωγίας,
είναι **επίκαιροι** και λίαν ενδιαφέρουσαι.

Δέχεται ότι η τέχνη του προκαλείν τον γέλωτα αποτελεί
εύρημα του διαβόλου, ο οποίος οικοδομεί
εις τας πόλεις θέατρα και ασκεί εις την υποκριτικήν τέχνην τους γελωτοποιούς, ίνα δι' αυτών, ως οργάνων, **μεταδώση τον ηθικόν**
μολυσμόν εις ολόκληρον τήν πόλιν. Ονομάζει διά τούτο συχνάκις τον
ιππόδρομον, τα θέατρα και τας λοιπάς κοσμικάς εορτάς **σατανικήν θεωρίαν και πομπήν**, κάμινον βαβυλωνίαν υπό του διαβόλου αναφθείσαν,

διαβολικάς παννυχίδας. Ταύτα εντάσσονται **εις την γενικωτέραν θεώρησιν της σχέσεως του διαβόλου προς τας κοσμικάς ηδονάς και τέρψεις, κατά την οποίαν αύται αποτελούν το επικάλυμμα** το αποκρύπτον την στηθείσαν υπ' αυτού **παγίδα της αμαρτίας** και του θανάτου.

Την εν τοις θεάτροις φοίτησιν και θέαν των εκεί εμφανιζομένων γυναικών χαρακτηρίζει ο Χρυσόστομος ως «*απηρτισμένην μοιχείαν*». Ο χαρακτηρισμός είναι βαρύς, και διά τούτο επιχειρεί να τον κατοχυρώση. Επικαλείται εν πρώτοις τους λόγους του Κυρίου ότι ο δι' εφαμάρτου επιθυμίας θεώμενος γυναίκα, έχει ήδη διαπράξει την μοιχείαν. **Κατά την ευαγγελικήν ηθικήν η μοιχεία δεν περιορίζεται εις την συμπλοκήν και την ομιλίαν των σωμάτων, αλλ' επεκτείνεται και εις το ακολάστως και επιθυμητικώς οράν, διότι αυτό αποτελεί την πηγήν της μοιχείας**. Την αυστηρότητα του Ευαγγελίου εν προκειμένω δικαιολογεί προβάλλων **«*της του Διαβόλου κακουργίας το πανούργον και πολύπλοκον*» αφ' ενός και «*της φύσεως της ημετέρας το ευεπηρέαστον*» αφ' ετέρου**. **Είναι αδύνατον εις υγιή οργανικώς άνδρα να μη επηρεασθή και κυριευθή υπό της επιθυμίας**· η ανθρωπίνη σαρξ δεν είναι ούτε λίθος, ούτε σίδηρος, αλλά «*χόρτου χαλεπώτερον υπό της επιθυμίας ανάπτεται*».
Τυχαία συνάντησις γυναικός εις την αγοράν και εν περίεργον βλέμμα είναι ικανόν να ανάψη την επιθυμίαν, η οποία πολλάκις και εις το ιερώτερον περιβάλλον, την εκκλησίαν, εισέρχεται λάθρα. Πολύ περισσότερον ανάπτεται αύτη εις το θέατρον, όπου τα πάντα, λόγοι αισχροί, ενδύματα, άσματα πορνικά, κινήσεις, μελωδίαι μουσικών οργάνων, αποτελούν προτροπήν προς ασχημοσύνην και ασέλγειαν. Πολιορκείται ο θεατής εξ όλων των αισθήσεων το στερρόν της διανοίας του καταμαλάσσεται και **καθίσταται ούτως ευάλωτος** εις τας επιβουλάς των πορνών. Αναλογιζόμενος διά τούτο ο πατήρ την ολεθρίαν επίδρασιν των εις τα κολυμβητήρια των θεάτρων εμφανιζομένων γυμνών γυναικών, δι' εικόνος παραστατικής λέγει ότι, εάν ήτο δυνατόν να ίδωμεν τας ψυχάς των θεατών, θα εβλέπομεν ταύτας νεκράς να επιπλέουν εις τα ύδατα του κολυμβητηρίου, όπως επέπλεον τα σώματα των Αιγυπτίων εν τη θαλάσση κατά τον καταποντισμόν του Φαραώ.

Η κακή του θεάτρου επίδρασις εξακολουθεί και μετά την έξοδον εξ αυτού. Ο θεατής

αναχωρεί εκείθεν έχων εναποτεθειμένα εις την ψυχήν του το είδωλον της πόρνης γυναικός, των οφθαλμών τας περιστροφάς και των ποδών τους κύκλους, τας εικόνας αι οποίαι εφάνησαν με την κάμψιν του σώματος, την ηχώ της φωνής έναυλον εις τα ώτα, και το σχήμα και το βλέμμα και τα κινήματα και πάντα της πορνείας τα είδωλα. **Ταύτα αποτυπούμενα βαθέως εις την διάνοιαν επανέρχονται και καταλαμβάνουν ταύτην και μετά πάροδον πολλού χρόνου, ευθύς ως δοθή ερεθισμός τις εις την μνήμην** . Τα εν τω θεάτρω αδόμενα άσματα επαναλαμβάνονται πλέον συνεχώς υπό των νεωτέρων κυρίως, ενώ οι γέροντες μετά ακριβείας ενθυμούνται και επαναλαμβάνουν όλους τους εκεί διαμειφθέντας αισχρούς διαλόγους. **Η πολυτέλεια εν τη διακοσμήσει της σκηνής και η αμφίεσις των ηθοποιών καθίστανται πρότυπα διά την διακόσμησιν των οικιών και την αμφίεσιν των γυναικών εναντίον δε αυτών συχνάκις καταφέρεται ο Χρυσόστομος.**

Και **η παρακολούθησις των αγώνων του ιπποδρόμου, αν και εμφανίζεται εκ πρώτης όψεως ως αθώα τέρψις, ενέχει εν τούτοις ηθικούς κινδύνους**, όχι μόνον διότι οι εμπαθείς φίλαθλοι εκστομίζουν **βλασφημίας** και ακαίρους λόγους, αλλά και διότι τα μεταξύ των αγώνων παρεμβαλλόμενα θεατρικά παίγνια, τελούμενα υπό πορνών γυναικών και θηλυπρεπών ανδρών, επιφέρουν μεγίστην ηθικήν βλάβην. Επί πλέον η θέα των άγριων θηριομαχιών, ένθα κατασπαράσσονται άνθρωποι και ρέει άφθονον αίμα, συντελεί εις την **καλλιέργειαν ψυχικών τάσεων ωμότητος και θηριωδίας**.

Η σαγήνη και τα θέλγητρα του θεάτρου και του ιπποδρόμου απολυτοποιούμενα εν τη συνειδήσει τη συνδρομή των αμαρτητικών του ανθρώπου ροπών, **ωθούν αυτόν εις την περιφρόνησην ευγενών αξιών και ιδανικών, τα οποία εμφανίζονται ούτω αηδή και πληκτικά**.

Ο γάμος εν πρώτοις και η οικογένεια απειλούνται δι' ανατροπής· διότι, ως ωραιότατα λέγει, «*επειδάν εμπλησθείς ταύτης (της πόρνης), απέλθης, γενόμενος αιχμάλωτος, και η γυνή σου αηδεστέρα φαίνεται, και τα παιδία φορτικώτερα, και οι οικέται επαχθείς, και η οικία περιττή, και αι*

συνήθεις φροντίδες ενοχλείν δοκούσι ... και έκαστος προσιών φορτικός και επαχθής». Η σώφρων και σεμνή του βίου σύντροφος περιφρονείται και ατιμάζεται, και τα εν τη οικία εγκαταλείποντα πάντα. Επειδή δε ο παρασυρθείς υπό της γοητευτικής πόρνης σύζυγος αισχύνεται να αποκαλύψη την αιτίαν του πάθους και της αλλαγής, δημιουργεί σκοπίμως προβλήματα, διά να δικαιολογήση την προς την σύζυγον και την οικογένειαν απέχθειάν του. **Θεωρεί διά τούτο ο Χρυσόστομος το θέατρον ως τον πλέον επικίνδυνον εχθρόν του γάμου και ως διδάσκαλον της μοιχείας**.

Την **ηθικήν ευθύνην** διά τα εν τοις θεάτροις και τω ιπποδρόμω τελούμενα αποδίδει όχι μόνον εις τους οργανωτάς, αλλά κυρίως εις τους μετά ζήλου και προθυμίας **παρακολουθούντας** ταύτα. Ο γόης, ο πορνευόμενος παις, η πόρνη γυνή ρίπτουν την αιτίαν επί των θεατών, διότι, *«ει μη ήσαν οι θεωρούντες, ουκ αν ήσαν οι ταύτα μετιόντες».*

Β2. Περιττή δαπάνη πολυτίμου δια την σωτηρίαν χρόνου. Κακή επί της λατρείας επίδρασις

Το ιδιάζον στοιχείον της χριστιανικής αντιμετωπίσεως της ψυχαγωγίας, ως αύτη εκφράζεται και εις την Καινήν Διαθήκην και εις την πατερικήν παράδοσιν, δεν έγκειται εις την εξ επόψεως ηθικής ωφελείας ή βλάβης θεώρησιν του ψυχαγωγείσθαι, διότι παρομοία θεώρησις ά-παντα και εις τον Ελληνισμόν και εις τον Ιουδαϊσμόν. Περισσότερον σχετίζεται τούτο αφ' ενός προς την ιδιαιτέραν εν τω Χριστιανισμώ **αντιμετώπισιν του χρόνου, ως σωτηριώδους χρόνου**, ως «*καιρού*», ωρισμένου και μεμετρημένου προς επίτευξιν της σωτηρίας, και αφ' ετέρου προς **τον σπουδαιότατον ρόλον**, ον εν τω σχεδίω της θείας οικονομίας και τη ηθική ζωή διαδραματίζουν, **ο πόνος, η θλίψις, ο Σταυρός**. **Τα δύο ταύτα στοιχεία, αποτελούντα ουσιώδη γνωρίσματα της χριστιανικής ζωής, ουδόλως λαμβάνονται υπ' όψιν κατά την από χριστιανικής σκοπιάς αντιμετώπισιν του θέματος της ψυχαγωγίας**.

Αποτελεί κατευθυντήριον

γραμμήν της όλης σκέψεως του Χρυσοστόμου η καινοδιαθηκικήν θεμελίωσιν έχουσα πίστις του, ότι η παρούσα ζωή αποτελεί «***καιρόν***», ήτοι **χρόνου δοθέντα υπό του Θεού προς επίτευξιν ωρισμένων στόχων**. Εντός του καιρού τούτου καλείται ο άνθρωπος, περιορίζων εις το ελάχιστον τα περιττά, να επιτύχη «*πολλά των κατεπειγόντων*».

Προεβάλλετο και τότε, όπως και σήμερον, η δικαιολογία ότι η παρακολούθησις των αγώνων του ιπποδρόμου κυρίως, αλλά και των θεατρικών παραστάσεων, ήτο απλώς εν ευχάριστον θέαμα, ουδεμίαν προκαλούν ηθικήν βλάβην. Ο Χρυσόστομος εκτός του ότι, ως είδομεν, **αποδεικνύει την ηθικήν βλάβην**, αντιπροβάλλει ότι **η απαγόρευσίς των ερείδεται και εις το ότι ταύτα αποτελούν «*ανάλωμα χρόνου, και δαπάνην ημερών περιττήν*»**. Η επίγειος ζωή αποτελεί ευκαιρίαν δοθείσαν υπό του Θεού όχι προς παρακολούθησιν της τέχνης του θεάτρου, των ιπποδρόμων, των ορχηστρών και μίμων, ούτε προς καταδαπάνησιν ταύτης εις ανωφελείς συναναστροφάς και συγκεντρώσεις, εις συμπόσια και εις παίγνια κύβων, αλλά **προς εκμάθησιν της τέχνης της ευσεβείας**. Δεδομένου δε ότι έχει δοθή πολύ ολίγος χρόνος εις τούτο, οφείλει ο άνθρωπος να μη αναλίσκη τούτον εική και μάτην, αλλά «*παντός μάλλον αφειδείν χρη ή χρόνου*». **Ο Θεός θα απαιτήση λόγον διά τον τρόπον της καταναλώσεως του χρόνου. Η ματαία απώλεια χρόνου διαταράσσει την αρμονικήν λειτουργίαν του σχεδίου της θείας οικονομίας.** Συμφώνως προς αυτό, ενώ η κοσμική τάξις και πορεία αποβλέπει, εν τη υπό του Θεού ηνιοχήσει σύμπαντος του χρόνου, εις την πνευματικήν διακονίαν του ανθρώπου, αυτός **αυτοκαθοριζόμενος και απομακρυνόμενος του Θεού χρησιμοποιεί τον καιρόν εις εκτέλεσιν των επιθυμιών του Διαβόλου**.

Συνιστά διά τούτο προς καλυτέραν του χρόνου χρήσιν να σκεπτώμεθα καθ' όλην την ημέραν ότι θα χρειασθή την εσπέραν, κατά την διά της προσευχής επικοινωνίαν μας προς τον Θεόν, «*της ημέρας πάσης τον λόγον αποδούναι τω Δεσπότη ... ει μάτην και εική τον καιρόν ανηλώσαμεν και εις ουδέν δέον*».

Ο σωτηριώδης χρόνος διαστέλλεται διά τούτο του υπό ηθικήν έννοιαν κοσμικού χρόνου, πλήρωσις του οποίου θεωρείται η εν τη αμαρτία τη ηδονή και τη απολαύσει ζωή. Εκ της επόψεως δε ταύτης **ο χριστιανικώς ζων ευρίσκεται εκτός του εν λόγω χρόνου, εφ' όσον έχει αποθάνει ως προς τα του παρόντος βίου πράγματα.** Μυστηριωδώς βιοί ούτος τον αληθή χρόνον, η ζωή αυτού «*κέκρυπται*

συν τω Χριστώ εν τω Θεώ»,
μέλλουσα να αποκαλυφθή εν ευθέτω καιρώ.

Η λειτουργική ζωή της Εκκλησίας πρέπει να απορροφά
μέγα μέρος του χρόνου. Εξ αιτίας όμως της έλξεως ην ασκούν αι κοσμικαί
ψυχαγωγικαί εκδηλώσεις συμβαίνει η συμμετοχή εις την λατρείαν να τίθεται εις
ήσσονα μοίραν ή και να παραμελήται εντελώς. Η εκκλησία φαίνεται αηδής εν σχέσει
προς την γοητείαν και την λαμπρότητα του θεάτρου, και η διδασκαλία αυτής περί
σεμνότητος και σωφροσύνης δημιουργεί απέχθειαν και προκαλεί τον έλεγχον της
συνειδήσεως. Παραπονείται ο
Χρυσόστομος, διότι, ενώ προκειμένου περί του καθήκοντος του άπαξ της εβδομάδος εκκλησιασμού, **πάμπολλαι προβάλλονται**
προφάσεις, η πενία, η εξασφάλισις της αναγκαίας τροφής, επείγουσαι ασχολίαι,
η κόπωσις εκ της παρακολουθήσεως της λατρείας, διά τα θέατρα αντιθέτως και τας ιπποδρομίας «*ουδείς ο οκνών, ουδείς ο αναδυόμενος,*
ουδείς ασχολίαν προβάλλεται
πραγμάτων, αλλ' ώσπερ εύζωνοι και λελυμένοι φροντίδας απάσης, ούτω τρέχουσιν άπαντες·
ουχ ο γέρων την πολιάν αιδείται, ουχ ο νέος υφοράται την φλόγα της φύσεως και της επιθυμίας, ουχ ο πλούσιος το αξίωμα το εαυτού καταισχύνειν ηγείται». Εγκατελείπετο
διά τούτο η εκκλησία, όταν συνέπιπτε να υπάρχη θεατρική παράστασις ή αγών εν τω ιπποδρόμω, και όλοι συνέρρεον προς παρακολούθησιν αυτών, ακόμη και κατά την ημέραν
της Παρασκευής κατά την οποίαν διά της θυσίας του Θεανθρώπου τα πάντα
μετερρυθμίζοντο, και απητείτο ως εκ τούτου νηστεία και δοξολογία και ευχαριστήριοι
ευχαί.

Πλην της εγκαταλείψεως της εκκλησίας, η βλάβη επεξετείνετο
και εις την εισαγωγήν εν αυτή συνηθειών και τρόπων συμπεριφοράς προσιδιαζόντων
εις το θέατρον. Διαμαρτύρεται ο ιερός πατήρ διά την συνήθειαν να χειροκροτούν οι
πιστοί κατά την διάρκειαν της ομιλίας του και να επιδοκιμάζουν θορυβωδώς τα λεγόμενα· ο σκοπός των ομιλιών του όμως
δεν ήτο ψυχαγωγικός, αλλά ποιμαντικός. Τα εν τη λατρεία τελούμενα αντιμετωπίζοντο

υπό ωρισμένων ως σύνηθες θέαμα· διά τούτο και κατά την διάρκειαν των ακολουθιών
εφέροντο ατάκτως, «*γελώντες, ανακαγχάζοντες,*
διαλεγόμενοι, και αλλήλους σκώπτοντες επί γόνασι κείμενοι». Τούτο ωφείλετο εις το ότι, πριν εμπεδωθή το παιδευτικόν της εκκλησίας έργον, πριν περατωθή η οικοδομή, κατεκρημνίζετο υπό της κακής του θεάτρου παιδαγωγίας, το οποίον ως βόρβορος μετέδιδε πολλήν κόπρον εις τους πιστούς εις τα ήθη, εις τας κινήσεις, εις τους λόγους, εις τον γέλωτα, εις την ραθυμίαν ταύτα μεταφερόμενα εις τον χώρον της εκκλησίας ημπόδιζον το έργον της καθάρσεως των ψυχών. Αλλαχού ομιλεί περί της συνήθειας να εξωτερικεύουν οι πιστοί τα λατρευτικά των αισθήματα με θεατρικάς κινήσεις των χειρών και των ποδών και με ακατανοήτους και ατάκτους κραυγάς. Το περιεργάζεσθαι επίσης εν τη εκκλησία τα κάλλη των γυναικών αποδίδει ο Χρυσόστομος εις επίδρασιν του θεάτρου. Αυτό απετέλεσε και την αιτίαν του καθορισμού υπό των πατέρων, ως λέγει, ιδιαιτέρου χώρου εν τω ναώ διά τας γυναίκας, χωριζομένου εκ του άλλου χώρου διά σανίδων. Ακόμη και η ευτραπελία, η διά χαριτολογιών διακωμώδησις προσώπων, θεσμών, γεγονότων, γνώρισμα των εν τη
σκηνή γελωτοποιών και μίμων, είχεν εισαχθή εις την εκκλησίαν εχρησιμοποιείτο δε ακόμη και επί χωρίων της Αγίας Γραφής, τα οποία μεταβαλλόμενα εις ωρισμένας λέξεις αυτών ήλασσον νόημα επί το ευτράπελον και γελοίον.

Β3. Παρακώλυσις της ευεργετικής λειτουργίας του πόνου και των θλίψεων

Πιστεύων και διδάσκων ο Χρυσόστομος ότι ο πόνος και αι θλίψεις αποτελούν ευεργεσίαν του Θεού προς τον άνθρωπον, όστις απέτυχεν εν τη ανέσει και τη μακαριότητι του
παραδείσου να επιτύχη την σωτηρίαν του, επί πλέον δε ότι ταύτα αποτελούν χαρακτηριστικόν **γνώρισμα της εναρέτου ζωής** και **όπλα αμύνης** εναντίον της
προς το κακόν φοράς του ανθρώπου και των μεθοδειών του διαβόλου, **ουδεμίαν επιτρέπει κοσμικήν χαράν και ψυχαγωγίαν. Αύτη παρεμποδίζει την ευεργετική του πόνου λειτουργίαν και διευκολύνει την διάχυσιν, την τρυφήν, τη νίκην του Διαβόλου.**

Η κατάνυξις είναι ασυμβίβαστος προς την τρυφήν· η μία αναιρεί την άλλην. Είναι διά τούτο αδύνατος
η συνύπαρξίς των. Το ασυμβίβαστον φαίνεται και από τους καρπούς των. **Η πρώτη**

είναι μήτηρ των δακρύων, η δευτέρα του γέλωτος και της παραφοράς. Διά τούτο και **η Καινή Διαθήκη, καλούσα τον άνθρωπον εις καινόν αγώνα, απαγορεύει ακόμη και τον γέλωτα**· «*και αυτό το γελάν πολλήν έχει την κόλασιν, επαινείται δε πανταχού το πενθείν και το θλίβεσθαι*». **Τα δάκρυα της κατανύξεως αποτελούν μίμησιν του Χριστού**, τον οποίον πολλάκις οι ευαγγελισταί παρουσιάζουν δακρύοντα· ουδέποτε όμως ομιλούν όχι μόνον περί γέλωτος, αλλ' ούτε περί ηρέμου μειδιάματος αυτού. Το αυτό ισχύει και περί του Παύλου, όστις ουδαμού εμφανίζεται γελών, και περί πάντων των αγίων, **γνώρισμα των οποίων είναι συν τοις άλλοις το πένθος, ο θρήνος, η θλίψις**.

Ο γέλως και η διάχυσις χαρακτηρίζουν όχι τους Χριστιανούς αλλά τους επί σκηνής, τας πόρνας, τους θηλυπρεπείς άνδρας, τους κόλακας, όλους όσοι υπηρετούν τον Διάβολον. **Η τέχνη άλλωστε του προκαλείν τον γέλωτα είναι εφεύρεση του διαβόλου**, ο οποίος επιδιώκει διά του γέλωτος όπως «*εκλύση τους στρατιώτας του Χριστού και μαλακώτερα αυτών ποιήση της προθυμίας τα νεύρα*». **Η διαρκής πρός αυτόν μάχη δεν αφήνει χρονικά περιθώρια γέλωτος και αστεϊσμών, αλλ' απαιτεί έντασιν των πνευματικών δυνάμεων, διαρκή αυτών εγρήγορσιν**.

Είναι δείγμα χειρίστης πολεμικής τακτικής το ότι, ενώ εκείνος πράττει και μηχανεύεται το παν, διά να αρπάξη τον άνθρωπον από το περιβάλλον του Θεού και να τον υπαγάγη πάλιν υπό την τυραννίαν του, αυτός επιδίδεται εις αστεϊσμούς, γέλωτας, μωρολογίας και εις μίμησιν των χορευτών. Εν βλέμμα εις τα πρόσωπα αυτών οι οποίοι παρατάσσονται προς πόλεμον είναι αρκετόν διά να δείξη το εσφαλμένον της κατά του Διαβόλου πολεμικής τακτικής· είναι ταύτα σκυθρωπά και συνηγμένα, με την οφρύν φοβεράν και φρίκης γέμουσαν, το βλέμμα αυστηρόν η καρδία των είναι διεγηγερμένη και πηδώσα και αλλομένη και ο νους συγκεντρωμένος, τρέμων και αγωνιών.

Το αυτό πρέπει να ισχύη και εις την προσπάθειαν της πνευματικής του ανθρώπου τελειώσεως, η οποία αποτελεί καιρόν πολέμου και μάχης, αγρυπνίας και φυλακής, οπλίσεως και παρατάξεως, και όχι γέλωτος. Αλλωστε αυτός αποτελεί γνώρισμα του κόσμου κατά τους λόγους του Χριστού, «*ο κόσμος χαρήσεται, υμείς δε λυπηθήσεσθε*». Και εις το πλέον προκεχωρημένον στάδιον της προς τον ουρανόν πορείας, μέσω της στενής και τεθλιμμένης οδού, **ουδέποτε πρέπει να ραθυμή και να χαλαρώνη ο**

πιστός την έντασιν, διότι τότε επιτίθεται σφοδρότερον ο διάβολος, όπως πράττουν οι πεπειραμένοι πειραταί· επιτίθενται εναντίον του πλοίου όχι κατά την έναρξιν του εμπορικού ταξειδίου αλλά περί το τέλος, όταν έμφορτον θησαυρών επιστρέφη
εις τον λιμένα του προορισμού του.

Αντικρούει διά τούτο, τους προβάλλοντας την άποψιν ότι ο γέλως είναι τι ηθικώς αδιάφορον και δεν πρέπει να απαγορεύεται. Δεν μένει εις την στωικήν διάκρισιν των πράξεων εις
αγαθάς, κακάς και αδιαφόρους, αλλά **θεωρεί και τας αδιαφόρους πράξεις ως ηθικώς επιλήψιμους, ως μη αδιαφόρους, αλλ' ως κακάς, διότι συντελούν εις την εμφάνισιν και ανάπτυξιν ετέρων κακιών και δεν συμβιβάζονται προς το περί αρετής και αγιότητος χριστιανικόν ιδεώδες. Ο γέλως απαγορεύεται, διότι η αισχρότης, η ευτραπελία, η πορνεία, αι ύβρεις, αι διαμάχαι, οι φόνοι έχουν πολλάκις την ρίζαν των εις αυτόν**. Εξ άλλου **ο άγιος ουδεμίαν έχει σχέσιν προς την ευτραπελίαν, αλλ' είναι ήρεμος, πράος, τεθλιμμένος· χρησιμοποιεί το στόμα του διά την δοξολόγησιν του Θεού** και δι' ετέρας αρμόζουσας εις τον Χριστιανόν λειτουργίας.

Το ασυμβίβαστον της αρετής
προς τας διαφόρους εκδηλώσεις της κοσμικής ψυχαγωγίας αναπτύσσει ο Χρυσόστομος εκτεταμένως,
διά πολλών και συχνάκις επαναλαμβανομένων επιχειρημάτων εις πολλά εκ των έργων
του, εις τρόπον ώστε δύναται να γίνη λόγος περί υπάρξεως εις αυτόν ιδίας
φιλοσοφίας του πένθους. Εκκινών εκ του χωρίου του Εκκλησιαστού «*αγαθόν πορευθήναι εις οίκον πένθους ή ότι*
πορευθήναι εις οίκον πότου» παρουσιάζει με την γνωστήν ενάργειαν και διεισδυτικότητα τας **ευεργετικάς του πένθους επί της ψυχής επιδράσεις** αφ' ενός, και αφ' ετέρου την εν τοις
συμποσίοις και τοις θεάτροις εκβάκχευσιν του ανθρώπου, εξ αιτίας της πολλής διαχύσεως. Τολμά διά τούτο να υποστηρίξη ότι **είναι προτιμοτέρα η εις δεσμωτήρια διαβίωσις από την εις τα θέατρα φοίτησιν**. Επικαλείται δε εκ της εκκλησιαστικής ιστορίας **την περίοδον των διωγμών εναντίον των Χριστιανών, ότε αι θλίψεις συνετέλεσαν εις το να καταστούν ούτοι**

δοκιμώτεροι εις
την πίστιν και ακριβέστεροι εις την ζωήν. Αναφέρει επίσης την εις τον Θεόν πιστότητα των Ιουδαίων κατά τον καιρόν των κακουχιών και των θλίψεων και**την απιστίαν αυτών εν καιρώ τρυφής και ανέσεως**,
ως και την πλήρη αγώνων και θλίψεων ζωήν επιφανών ανδρών της Π. Διαθήκης. Ο ίδιος
ο Χρυσόστομος είναι μία πονεμένη προσωπικότης· **ανετράφη υπό χήρας μητρός** και καθ' όλην την διάρκειαν της ζωής του **δεν υπέστειλε ουδ' επί στιγμήν την σημαίαν**
της αλήθειας. Η παρρησία του εις τον **έλεγχον**
και αυτών των βασιλέων ακόμη, εστοίχισεν εις αυτόν πολλάς ταλαιπωρίας· τον
κύκλον της επιγείου ζωής του έκλεισεν **εξόριστος**
εις τον Πόντον.

Η εν τη Εκκλησία καινή του ανθρώπου ύπαρξις απαιτεί
επίσης την και εν τη πράξει συμμόρφωσιν του πιστού προς τα παθήματα, τον
Σταυρόν και τον θάνατον του Χριστού.
Τα παθήματα και αι θλίψεις αποτελούν ενδεικτικόν στοιχείον, ότι η εν τω Βαπτίσματι μυστηριακή συμμετοχή εις τον Σταυρόν και τον θάνατον του Χριστού **δεν απέμεινεν απλούς συμβολισμός, αλλά**
μετεβλήθη εις πραγματικήν συμμόρφωσιν προς τον Χριστόν, εις εφαρμογήν του «*κατ' εικόνα Χριστού*». **Ο πόνος έπειτα είναι αναποσπάστως**
συνδεδεμένος προς την παρούσαν ζωήν. Επετράπη δε υπό του Θεού «*ίνα από της ενταύθα συνωθούμενοι θλίψεως*
επιθυμίαν των μελλόντων λάβωμεν». **Η αταλαίπωρος**
και άνετος ζωή οδηγεί εις προσκόλλησιν εις τον παρόντα αιώνα. **Αντιθέτως αι νηστείαι, αι παννυχίδες, η ευτελής**
δίαιτα, η αποκοπή των ηδονών, ο επίπονος της αρετής βίος, η στενή και τεθλιμμένη
οδός, τρέφουν την επιθυμίαν των μελλόντων και της των πόνων απαλλαγής,
δημιουργούν αντιπάθειαν προς τον πλήρη θλίψεων παρόντα αιώνα, και προσδένουν τον
πιστόν εις τον έρωτα των μελλόντων.

Περαίνοντες τα περί των **λόγων της καταδίκης της κοσμικής ψυχαγωγίας** πρέπει συμπερασματικώς να παρατηρήσωμεν τα εξής:

α. Ο
Χρυσόστομος **δεν καταδικάζει την ψυχαγωγίαν**

της εποχής του διά θρησκευτικούς μόνον λόγους, λόγω δηλαδή του ότι αύτη εξυπηρετεί
την ειδωλολατρικήν θρησκείαν ως εδέχθη ο Παπαμιχαήλ διά την στάσιν της αρχαίας Εκκλησίας έναντι του θεάτρου.

β.
Τονίζει την **μεγίστην ηθικήν βλάβην** ην
αύτη επιφέρει ιδίως διά της παρουσιάσεως ανηθίκων και αγρίων θεαμάτων. Η ηθική δε βλάβη αποτελεί ισχυρόν λόγον αρνητικής έναντι της κοσμικής ψυχαγωγίας στάσεως, **εις πάσαν εποχήν λόγω της**
αιωνίου ισχύος των ηθικών αρχών. Τούτο ορθώς ετόνισεν αντιμετωπίζων τους Παπαμιχαήλ και Μπαλάνον ο Ανδρούτσος, όστις υπεστήριξεν ότι η τέρψις επιτρέπεται
κατά την χριστιανικήν θεώρησιν επί τω όρω να μη προσκρούη εις την ηθικήν και την ευπρέπειαν.

γ.
Πέραν όμως και της εξ επόψεως ηθικής βλάβης απαγορεύσεως του θεάτρου, βάσει της
οποίας επιτρέπεται να καταναλίσκη τις πολύν ή όλον τον καιρόν εις την τέρψιν, αρκεί
να μη προσκρούη εις την ηθικήν και την ευπρέπειαν,**ο Χρυσόστομος θεμελιοί και επί άλλων σπουδαιοτάτων θεολογικών λόγων την**
καταδίκην των συνήθων τρόπων της κοσμικής ψυχαγωγίας, οι οποίοι ουδόλως
λαμβάνονται υπ’ όψιν κατά την σχετικήν του θέματος έρευναν. Ούτοι είναι η απώλεια
του διά την σωτηρίαν των ψυχών μετρηθέντος υπό του Θεού ελαχίστου χρόνου και η παρεμπόδισις
της ευεργετικής λειτουργίας του πόνου, όστις βοηθεί εις τον αγώνα κατά του διαβόλου
και των παθών, μας καθιστά εν τη πραγματικότητι μετόχους των παθημάτων Χριστού
και ενισχύει τον πόθον της αταλαιπώρου του μέλλοντος ζωής.

2. Η Χριστιανική Ψυχαγωγία

Οι υποστηρίζοντες την
άποψιν ότι η Εκκλησία διά ιστορικούς λόγους ηναγκάσθη να λάβη αρνητικήν έναντι του θεάτρου και των άλλων εκδηλώσεων στάσιν παρατηρούν ότι η ιδία απαγόρευσις

και επί των ημερών μας θα ενεφάνιζε ταύτην ως ξένην προς τον πολιτισμόν και την κοινωνικήν ζωήν, ως αδυνατούσαν να συλλάβη τον παλμόν και τα προβλήματα του συγχρόνου ανθρώπου. Τελικώς δε τούτο θα είχεν ως συνέπειαν την απώλειαν της ευκαιρίας να αρθή ο δυασμός μεταξύ Εκκλησίας και κοσμικού πολιτισμού και να μεταγγισθούν αι χριστιανικαί αρχαί εις όλας τας πολιτιστικάς εκδηλώσεις. Απόλυτος
άρνησις των εν λόγω θεσμών δεικνύει έλλειψιν αισθήσεως της πραγματικότητος, εφ' όσον το θέατρον ως έκφρασις τέχνης, ως μουσική, ως ποίησις, ως ζωή, ως καλόν καθόλου θα υπάρχη πάντοτε, διότι το ζητεί η κοινωνία ως τοιούτον.

Η ιδία ακριβώς αντίθεσις
υπήρχε και εις την θέσιν του Χρυσοστόμου περί της ψυχαγωγίας. Κατηγορείτο ότι διά της καταργήσεως του θεάτρου διήνοιγε τον δρόμον εις την ανατροπήν του πολιτισμού· ότι ηγνόει τον ιδιαίτερον χαρακτήρα της Εκκλησίας ως κοινωνίας εν τω κόσμω και επεδίωκε να την μεταβάλη εις μοναστήριον ότι κατεδίκαζε τους Χριστιανούς εις μίαν ζωήν πλήρη θρήνων και δακρύων, πληκτικήν λόγω ελλείψεως της
ποικιλίας.

**Απαντών εις ταύτα ο Χρυσόστομος παρατηρεί ότι αντιθέτως
η σύγχυσις και η ανατροπή του πολιτισμού οφείλονται εις την ολεθρίαν του θεάτρου
επίδρασιν**. Εθεώρει διά τούτο
μεγάλην ευεργεσίαν διά την Αντιόχειαν το ότι ο αυτοκράτωρ κατήργησε τα θέατρα και τας ιπποδρομίας, διότι ούτω κατεχώσθησαν αι πηγαί της αμαρτίας. **Η διατήρησις ενός θεσμού δεν εξαρτάται εκ
του εάν ούτος επαγιώθη κοινωνικώς, αλλ' εκ της προς τα ηθικά ιδεώδη σχέσεως αυτού**
(*Εις το «Διά δε τας πορνείας» 2, PG 51, 210*).
**Προς την κατεύθυνσιν της καταργήσεως, και
ουχί της εξυγιάνσεως**, εστρέφετο άλλωστε και ο ιδικός του αντιθεατρικός αγών.

Εξαίρει τον σώφρονα και
σεμνόν βίον των κατοίκων της υπαίθρου, όπου δεν υπάρχουν θέατρα και ιπποδρόμια και πόρναι και η ταραχή της πόλεως, ως και των μοναχών οι οποίοι μακράν όλων των
κοσμικών εκδηλώσεων έχουν επιλύσει άριστα εν τη κοινότητί των το πρόβλημα της ψυχαγωγίας. **Δεν επιδιώκει να μεταβάλη την
κοινωνίαν εις μοναστήριον εν τη εννοία της τοπικής εκ του κόσμου εις την έρημον
φυγής, αλλ' εν τη εννοία της εις την κοινωνίαν εμπεδώσεως του τρόπου ζωής των**

μοναχών. Η εις τας ερήμους φυγή οφείλεται εις το ότι υπάρχει εις τον κόσμον επίτασις και αύξησις της κακίας, της τυραννικής του διαβόλου εξουσίας επί όλων των εκδηλώσεων της ζωής των πόλεων, εις τρόπον ώστε κατέστησαν αύται έδαφος «*άβατον και προς φιλοσοφίαν ανεπιτήδειον*».
Εύχεται διά τούτο ο Χρυσόστομος να αχθή
η χριστιανική κοινωνία εις τοιούτον βαθμόν ηθικής τελειότητος «*ως μη μόνον τοις εν ταις πόλεσιν ανάγκην μη*
γίνεσθαι τα όρη καταλαβείν, αλλά και τους τας ερημίας οικούντας καθάπερ τινάς φυγάδας διά μακρού του χρόνου προς την αυτών πόλιν καταγαγείν». **Εις την εκπλήρωσιν της ευχής αυτής απέβλεπεν**
η αυστηρά έναντι του κόσμου και των εκδηλώσεων αυτού στάσις του.

Δεν αποτελεί άλλωστε αύτη εισαγωγήν απαισιοδόξου
περί ζωής και πολιτισμού αντιλήψεως, αλλά θεμελίωσιν της καινής του ανθρώπου εν
Χριστώ υπάρξεως επί ασφαλών και ισχυρών βάσεων, ώστε η χαρά να μη συναρτάται προς
τας ποικίλας μεταλλαγάς της ζωής, να μη αναμειγνύεται μετά της λύπης, αλλά να
παραμένη σταθερά και αμιγής.

Δεν είναι εχθρός πάσης ψυχαγωγίας και τέρψεως ο
Χρυσόστομος. **Εις τους αποδίδοντας εις αυτόν υπερβολικόν ασκητικόν φανατισμόν απαντά**·
«*Ουδέ γαρ κωλύω γαμείν, ουδέ εμποδίζω*
τέρπεσθαι· αλλά ***μετά σωφροσύνης τούτο***
βούλομαι γίνεσθαι*, ου μετά αισχύνης και κατηγορίας και μυρίων εγκλημάτων.****Ου νομοθετώ*** *τα όρη καταλαμβάνειν και τας*
ερημίας, αλλά χρηστόν είναι και επιεική και σώφρονα». Το μετά σωφροσύνης όμως και χρηστότητος ψυχαγωγείσθαι δεν πρέπει να εκληφθή ενταύθα υπό την γενικήν περί αρετής αντίληψιν της κοσμικής Ηθικής, καθ' ήν ό,τι δεν αντιβαίνει εις τους κανόνας της αξιοπρεπείας και τους γενικώς παραδεδεγμένους ηθικούς κανόνας είναι επιτρεπτόν. Αναμφιβόλως αι κλασικαί ελληνικαί τραγωδίαι αποτελούν μεγαλειώδη και έξοχα επιτεύγματα του ανθρωπίνου πνεύματος, εκφράζουσαι κατά γνήσιον τρόπον τον πνευματικόν και ηθικόν βίον της εποχής των, αντιθέτως προς πλείστα σύγχρονα προϊόντα των καλών τεχνών, τα οποία εν τη πλειονότητί των ουδέν γνήσιον έχουν αλλ' εξυπηρετούν οικονομικούς, πολιτικούς ή άλλους σκοπούς. Εν τούτοις **το ηθικόν αυτών ιδεώδες**
αντίκειται εν πολλοίς προς το χριστιανικόν ηθικόν ιδεώδες ή αποτελεί τι ασήμαντον και μικρόν έναντι του επιβλητικού μεγέθους αυτού. **Ο Χριστιανισμός εισήγαγε καινόν τρόπον ζωής**
και υπάρξεως, βαθύτατα χριστοκεντρικόν και εσχατολογικόν. Είναι διά

τούτο
αναπολόγητος ο Χριστιανός, ο οποίος μετά την εις την νέαν ζωήν ένταξιν εξακολουθεί να αναζητή την τέρψιν και την ευφροσύνην εις πηγάς, εξ ων αντλούν
και οι εκτός της Εκκλησίας ευρισκόμενοι.

Η χαρά αποτελεί βεβαίως επιδίωξιν και επιταγήν του Χριστιανισμού. Όχι όμως η άσχετος προς τον Χριστόν και την Εκκλησίαν κοσμική
χαρά. Ο απόστολος Παύλος συνιστών
την χαράν δεν ωμίλησεν απλώς περί χαράς, αλλά περί της **εν Κυρίω χαράς**, **περί της**
διαρκούς και εις τας θλίψεις ακόμη υπαρχούσης χαράς, ην δημιουργεί η μετά του Χριστού ένωσις. **Ο Χριστός και η μετ' αυτού κοινωνία αποτελεί το νέον περί ηδονής και τέρψεως χριστιανικόν ιδεώδες**, **το οποίον πρέπει να κυριαρχή εις την**
καινήν και εξηλλαγμένην πολιτείαν, **εις**
ην διά του Βαπτίσματος εισέρχεται ο
Χριστιανός. Ενδυόμενοι τον Χριστόν και **τρεφόμενοι**
δι' αυτού πληρούμεν πάσαν ψυχικήν ανάγκην, **ώστε να δυνάμεθα να μένωμεν ξένοι προς τα πράγματα του παρόντος βίου**.
Η προς τον Θεόν αύτη διά του Χριστού κοινωνία αποτελεί **επανεύρεσιν της παραδεισίου τρυφής και τέρψεως**, ης απήλαυον οι
πρωτόπλαστοι εν τω παραδείσω ομιλούντες μετά του Θεού και θεώμενοι αυτόν, και **πρόγευσιν** και αρραβώνα της πλήρους και
τελείας των εσχάτων χαράς. **Η εν αρετή**
διαβίωσις του πιστού, η παρουσία του Χριστού εις όλας τας εκδηλώσεις της ζωής,
και ιδιαιτέρως η διά των μυστηρίων προς αυτόν κοινωνία και η εντρύφησις εις την
προσδοκίαν των μελλόντων αγαθών μεταβάλλουν πάσαν στιγμήν και ημέραν εις
εορτήν και πανήγυριν, εις τρόπον ώστε να αποβαίνη περιττός και δείγμα πνευματικής ανωριμότητος ο καθορισμός ιδιαιτέρων ημερών και τρόπων προς
κάρπωσιν προσθέτου ηδονής και τέρψεως.

Εις την πανέορτον ταύτην ατμόσφαιραν
της καινής ζωής, ένθα η παρουσία της θεότητος δίδει τον ιδιαίτερον τόνον, ουδεμία εκδήλωσις ανθρωπίνη είναι επιτρεπτόν να παραμείνη ξένη. «*Μηδέν εική, μηδέ απλώς γινέσθω*» προτρέπει ο Χρυσόστομος επί τη
βάσει του παυλείου «***είτε ουν εσθίετε είτε πίνετε είτε τι ποιείτε, πάντα εις***

δόξαν Θεού
ποιείτε». Απαριθμεί δε εις την συνέχειαν, αναλύων εκάστην μεμονωμένως, πολλάς πλευράς της καθ' ημέραν ανθρωπίνης δραστηριότητος, από της υποδήσεως, ενδύσεως
και κουράς μέχρι και της απλής εις την αγοράν εξόδου και των φιλικών συζητήσεων, διά να συμπεράνη ότι **ο**
διατιθέμενος εις αυτά χρόνος πρέπει οπωσδήποτε να αποφέρη «*κέρδος το κατά Θεόν*».

Εντός αυτού του κλίματος είναι δυνατόν να ευρεθούν
ποικίλοι τρόποι ψυχαγωγίας. **Η πλήξις και ο κόρος, τα οποία προσπαθεί να εξαλείψη διά της κοσμικής ψυχαγωγίας ο άνθρωπος, είναι δείγματα πνευματικής ασθενείας,**
βλάβης του επιθυμητικού των πνευματικών αξιών μέρους της ψυχής. **Ο πνευματικώς αγωνιζόμενος ουδέποτε**
αισθάνεται κόρον και ανίαν, διότι οι πνευματικοί αγώνες προσδίδουν νόημα εις
την ζωήν. Καθίσταται δι' αυτών η ψυχή αληθής του Πνεύματος λύρα, ουδέν κοινόν έχουσα προς την εν τοις θεάτροις υπόκρισιν. Έχομεν ενταύθα πνευματικόν θέατρον ασυγκρίτως ανώτερον του γηΐνου· τούτο έχει ως θεατάς και ακροατάς τους **αγγέλους**, εκ των ανθρώπων δε όσους
επιθυμούν να γίνουν άγγελοι. Πρόκειται περί σταδίου εν τω οποίω ο αγών είναι δραματικώτερος των ολυμπιακών αγώνων, **λόγω**
της δυνάμεως του κακού και της ασθενείας του ανθρώπου, και απείρως ανώτερος, διότι **κριτής και αγωνοθέτης**
είναι ο ίδιος ο Θεός. Είναι χαρακτηριστική της προσπαθείας του Χρυσοστόμου να καθοδηγήση το ποίμνιον εις την **εσωτερικήν**
πνευματικήν ζωήν, μακράν της επηρείας εξωτερικών περισπασμών, η σύστασις την οποίαν απευθύνει προς τους φίλους του ιπποδρόμου να εγκαταλείψουν την παρακολούθησιν των εν αυτώ αγώνων και να στραφούν προς έτερον είδος ιπποδρομίας, την ζεύξιν των εν αυτοίς αλόγων παθών.

Η μονοτονία διασπάται άλλωστε διά της ποικιλίας και
ωραιότητος του κόσμου. Ούτος δεν
είναι εν χονδροειδές, άτεχνον κατασκεύασμα προς υπηρεσίαν των βιολογικών μόνον του ανθρώπου αναγκών, αλλά παμποίκιλον της ευμηχάνου του Θεού σοφίας **καλλιτέχνημα**, **προκαλούν πολλήν την ηδονήν και την τέρψιν**. **Συνιστά διά τούτο εκθύμως την στροφήν προς την φύσιν**: «*Ει γαρ βούλει ψυχαγωγείσθαι βάδιζε εις*
παραδείσους, επί παραρρέοντα ποταμόν και λίμνας, καταμάνθανε κήπους, άκουε τεττίγων αδόντων». Είναι δυνατόν να ανεύρη ο Χριστιανός μυρίους τρόπους ψυχαγωγίας. **Η εν τη οικογενεία απόλαυσις**

της συζύγου και των τέκνων προς ουδεμίαν τέρψιν εξισούται. Αναφέρει δε σχετικώς κυκλοφορούν λόγιον «*φιλοσοφίας γέμον*» κατά το οποίον οι θεωρούμενοι ως βάρβαροι «*περί των θεάτρων τούτων ακούσαντες των παρανόμων και της ακαίρου τέρψεως Ρωμαίοι γαρ, φασίν, ως ουκ έχοντες παίδας και γυναίκας, ούτω ταύτας επενόησαν τας ηδονάς*». Με την παρατήρησιν δε αυτήν έδειξαν «*ότι ουδέν παίδων γλυκύτερον και γυναικός*».
Και αι ειλικρινείς φιλίαι αποτελούν επίσης ενδεδειγμένον τρόπον ψυχαγωγίας. Δεν απαγορεύει διά τούτο την διοργάνωσιν φιλικών δείπνων. Αντιθέτως συνιστά ταύτα, διά να μάθουν και οι ειδωλολάτραι ότι και οι Χριστιανοί γνωρίζουν να διασκεδάζουν, μετά κόσμου όμως και αιδούς. Η σύστασις βεβαίως γίνεται **υπό την όρον του να δημιουργήται τοιαύτη ατμόσφαιρα, ώστε να είναι δυνατόν να παρίσταται ο Θεός εις την τράπεζαν**. Προτρέπει να λέγωνται ύμνοι, ευχαί, ψαλμοί, να προσκαλώνται οι πένητες, και να επικρατή γενικώς **ευταξία και σωφροσύνη**. Εξαίρει πολλάκις την ωφέλειαν των ύμνων και των ψαλμών **εν αντιθέσει προς την εκ των κοσμικών ασμάτων βλάβην**. **Υποστηρίζει μάλιστα ότι και η εν τη λατρεία εισαγωγή της μουσικής αποτελεί θείον μέτρον, σύμφωνον προς την φύσιν του ανθρώπου, η οποία ευχαριστείται από τον ρυθμόν και την μελωδίαν. Η φυσική δε προς την μουσικήν κλίσις του ανθρώπου καταφαίνεται**, ως παρατηρεί, και εκ του ότι, τα βρέφη, όταν κλαυθμηρίζουν και δυσανασχετούν, αποκοιμίζονται με το άσμα της μητρός των. Οι οδοιπόροι επίσης, οι γεωργοί, οι ναύται, αι γυναίκες όταν υφαίνουν, «*τω άσματι τον εκ των έργων πόνον παραμυθήσασθαι*» σπεύδουν. **Εις τους ενισταμένους διά τας περί θρήνων και δακρύων προτροπάς του πατρός και διερωτωμένους περί της σκοπιμότητος του γέλωτος παρατηρεί ότι ναι μεν ο γέλως αποτελεί τι το εγκείμενον εις την ανθρωπίνην ψυχήν, εδόθη όμως όχι διά να ανακαγχάζωμεν, αλλά διά να εκφράζωμεν την χαράν μας, όταν συναντώμεν φίλους, και διά να ενθαρρύνωμεν διά του μειδιάματος τους διστακτικούς εκ των συνανθρώπων μας** (*PG 63, 878*).

Επανειλημμένως προβάλλει ως

τον επωφελέστερον τρόπον ψυχαγωγίας την συμμετοχήν εις τας λατρευτικάς εκδηλώσεις
και τας θρησκευτικάς πανηγύρεις. Αντιπαραβάλλει δε την ταραχήν, την ζάλην, τας ποικίλας ασχημίας, τας ύβρεις, τας λοιδορίας, τας εκ της κοσμικής ψυχαγωγίας προερχομένας, προς την **γαλήνην**, την **αγάπην**, την **ωφέλειαν**, τα οποία αποκομίζει κανείς εξερχόμενος του ναού. Όπως δε εστενοχωρείτο,
όταν έβλεπε να κενούται η πόλις διά να γεμίση τον ιππόδρομον, ούτω και έχαιρε και εσκίρτα και ίπτατο υπό της ηδονής, όταν διεπίστωνε ότι σύμπασα η πόλις εκενούτο
διά να παραστή εις την απόδοσιν τιμής εις τα λείψανα των μαρτύρων. Ως υπόδειγμα της εναλλαγής εργασίας και λατρείας προβάλλει τας μοναχικάς κοινότητας, ένθα φαιδροί και γεγηθότες οι μοναχοί, απηλλαγμένοι του άγχους των βιωτικών πραγμάτων, πριν ή ανατείλη ο ήλιος, άρχονται κατανέμοντες τον χρόνον της ημέρας εις την λατρείαν πρώτον, την εργασίαν και την μελέτην της Γραφής κατόπιν.

(Πλήθος παραπομπών
μπορεί να βρει ο αναγνώστης στο βιβλίο του π.
Θεοδώρου Ζήση, «Ηθικά Κεφάλαια» από όπου προέρχεται και το παρόν απόσπασμα)

Διαβάστε περισσότερα
κείμενα του π. Θεοδώρου πατώντας εδώ